

УДК 792:378(477)

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/86-2-30>

Марина ОСТРОВСЬКА,

orcid.org/0009-0004-6580-3856

*заступниця декана факультету сценічного мистецтва,
старша викладачка кафедри режисури
Харківської державної академії культури
(Харків, Україна) mvostrovskaya31@gmail.com*

Ігор СІКАЛОВ,

orcid.org/0009-0005-7958-8365

*викладач кафедри режисури
Харківської державної академії культури
(Харків, Україна) sikalov1994@gmail.com*

Ольга ЛАЧКО,

orcid.org/0000-0001-8141-1132

*кандидатка мистецтвознавства,
завідувачка кафедри режисури, старша викладачка кафедри режисури
Харківської державної академії культури
(Харків, Україна) Ef-festival@ukr.net*

КУЛЬТУРНІ ДЕТЕРМІНАНТИ СЦЕНІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Стаття досліджує взаємозв'язок між реаліями культури України та формуванням майстерності майбутніх фахівців сценічного мистецтва. Завдяки культурологічному підходу культуру охарактеризовано як гетерогенне явище у його нерозривній цілісності. Інтеграція у галузь перформативних мистецтв розглянута як детермінована культура.

Узагальнені результати показали дифузійний зв'язок між національним мистецтвом і культурним контекстом у локальному варіанті на прикладі набуття компетенцій із сценічної майстерності. Виокремлено та розглянуто як культурні детермінанти цифровізацію, глобалізацію, альтернативне фінансування та емансипацію особистості. Зазначено, що позитивним впливом культурних детермінант є спільний освітній та інформаційно-комунікаційний простір, розширення джерел фінансування, а також суб'єктність і самодостатність як чільні ознаки особистості. Встановлено, що ризиками культурних детермінант сценічної майстерності є зсув уваги з сенсу на видовище, розмиття національної ідентичності й зниження економічних показників. Також наголошено на потребі формувати культуру фінансової підтримки перформативних мистецтв. На прикладі гендерних і національних аспектів емансипації вказано на розрив між законодавчою базою та дійсною ситуацією.

Показано специфіку підготовки майбутніх фахівців сценічного мистецтва в Україні як зумовлену гетерогенним культурним контекстом. Розглянуто комплексний підхід як міждисциплінарний і такий, що зберігає автономність освітніх компонентів. Зауважено, що необхідною складовою набуття компетенцій з перформативних мистецтв є врахування особливостей психології творчої особистості акторів і режисерів. Також вказано на перспективність звертання до театральньо-педагогічного доробку митців української сцени. Наголошено на взаємодії між здобувачем освіти і викладачем як вирішальну в мистецькій освіті.

Перспективами подальших розвідок зазначено вивчення регіональних культурних детермінант формування сценічної майстерності, а також поглиблення дослідження впливу перформативних мистецтв на національну ідентичність українців.

Ключові слова: режисура, майстерність актора, перформативні мистецтва, український театр, шоу.

Maryna OSTROVSKA,*orcid.org/0009-0004-6580-3856**Deputy Dean of the Faculty of Performing Arts,
Senior Lecturer at the Department of Directing
Kharkiv State Academy of Culture
(Kharkiv, Ukraine) mvostrovskaya31@gmail.com***Ihor SIKALOV,***orcid.org/0009-0005-7958-8365**Lecturer at the Department of Directing
Kharkiv State Academy of Culture
(Kharkiv, Ukraine) sikalov1994@gmail.com***Olga Lachko LACHKO,***orcid.org/0000-0001-8141-1132**Candidate of Art Criticism,
Head of the Department of Directing, Senior Lecturer at the Department of Directing
Kharkiv State Academy of Culture
(Kharkiv, Ukraine) Ef-festival@ukr.net*

CULTURAL DETERMINANTS OF STAGE SKILLS IN MODERN UKRAINE

The article explores the relationship between the realities of Ukrainian culture and the formation of the mastery of future performance art professionals. Owing to the culturological approach, culture is characterised as a heterogeneous phenomenon in its inseparable integrity. Integration into the field of performing arts is considered as determined by culture. The generalised results showed a diffuse connection between national art and cultural context in the local variant on the example of acquisition of competences for stage skills. Digitalisation, globalisation, alternative financing and personal emancipation are identified and considered as cultural determinants. It is noted that the positive impact of cultural determinants is a common educational and information and communication space, expansion of funding sources, as well as subjectivity and self-sufficiency as the main features of personality. It is established that the risks of cultural determinants of stage performance mastery are a shift in attention from meaning to spectacle, blurring of national identity and decline in economic performance. The need to create a culture of financial support for the performing arts is also emphasised. Using the example of gender and national aspects of emancipation, the author points out the gap between the legislative framework and the actual situation. The specifics of training future performing arts professionals in Ukraine are shown as conditioned by the heterogeneous cultural context. An integrated approach is considered as interdisciplinary and preserving the autonomy of educational components. It is noted that a necessary component of the acquisition of competencies in the performing arts is taking into account the peculiarities of the psychology of the creative personality of actors and directors. It is also pointed to the prospects of addressing the theatrical and pedagogical work of Ukrainian theatre artists. The interaction between the education seeker and the educator is emphasised as crucial in art education. Prospects for further research include the study of regional cultural determinants of the formation of stage mastery, as well as deepening the study of the impact of performing arts on the national identity of Ukrainians.

Key words: directing, acting skills, performing arts, Ukrainian theatre, show.

Постановка проблеми. Формування майбутніх діячів перформативних мистецтв в Україні зумовлене культурними чинниками. Повномасштабна російсько-українська війна від 2022 р. загострила проблемні позиції при опануванні компетенцій із сценічної майстерності та показала вагомість культурного контексту. Водночас перформативні практики як складова театрального процесу зумовлюють формування простору культури в аксіологічному, націотворчому, ідеологічному, естетичному рекреаційному та інших вимірах. Відтак, виникає потреба наукової рецепції набуття сценічної майстерності у взаємозв'язку з динамікою культури. Зокрема, варто зосередити увагу на культурних детермінантах (у значенні

визначальних та обмежувальних чинників) процесу підготовки фахівців із сценічної майстерності для українського театру.

Аналіз досліджень. Дослідження, присвячені підготовці у галузі перформативних мистецтв, торкаються різних вимірів культурного контексту, а також висвітлюють складові освітнього процесу у зв'язку з українським театром. Зокрема, цифровізація як чинник культури та складова театральної освіти (Воронова Н., Главчева Г., Згадова О., 2023; Квецко О., Марусик Н., 2023), глобалізація в оптиці загроз і перспектив для освіти і культури загалом (Прохоренко Т., 2025), фандрейзинг для мистецьких проєктів як складова культури фінансової підтримки креативного підприємни-

цтва (Лукашова Л., 2019), а також емансипація в гендерному (Мельник Т., 2022) та національному (Білан Т., Петрів О., 2022; Біленька А., 2023) аспектах. Окрім того, висвітлено питання комплексного підходу в мистецькій освіті у значенні міждисциплінарної підготовки (Малишка Н., Орешнікова Н., Карпенко М., 2021) та як універсальної сценічної майстерності замість профілізації знань (Wilson Pat H., 2013).

Мета статті – дослідити кореляцію між реаліями культури України та формуванням майстерності майбутніх фахівців сценічного мистецтва. Досягнення мети зумовлює потребу виокремити компоненти культури як визначальні та обмежувальні чинники формування сценічної майстерності, а також показати специфіку підготовки майбутніх фахівців сценічного мистецтва в Україні.

Виклад основного матеріалу. Повномасштабна збройна російська агресія зацентрувала суспільну та наукову увагу на проблемах національного мистецтва та освіти як практиках культури з націотворчим потенціалом і стратегічним значенням. Точкою перетину мистецької та освітньої парадигми у просторі культури є набуття компетенцій здобувачами вищої освіти зі сценічного мистецтва. З обширу визначень і характеристик культури українські дослідники В. Шейко, Ю. Богуцький та Н. Кушнарєнко виокремили такі властивості культури як цілісність і багатоаспектність, а також синтезували специфіку культурологічного підходу, для якого, на відміну від інших наук, важливим є «не стільки врахування багатогранності цього явища, скільки навпаки, усвідомлення його цілісності» (Шейко В., Богуцький Ю., Кушнарєнко Н., 2016: 48). Відтак, культурологічний підхід уможливує як розмаїття культури, так і холистичний погляд на неї. Тому процес набуття компетенцій зі сценічного мистецтва інтерпретується як зумовлений культурою, а також як її невід’ємна складова, здатна на зворотній вплив.

Від здобуття Україною незалежності простежуються процеси оновлення в підготовці майбутніх фахівців сценічної майстерності. Свобода творчості, відхід від методу соцреалізму, доступ до міжнародного досвіду, нові форми, експериментальна сцена, комерціалізація, разом із пошуками національної ідентичності, питаннями змісту національного мистецтва та його відповідності високим зразкам світового театального надбання, поступово ставали складовими освітнього процесу майбутніх акторів і режисерів. Пожвавлення цих процесів стало характерним для мистецької освіти після Революції Гідності й подальших подій анексії Криму, АТО та ООС.

Повномасштабна війна загострила проблемні позиції процесів оновлення. Культурні детермінанти освітнього процесу в галузі перформативних мистецтв набули актуалізації.

Аналіз літератури з проблематики дослідження дозволяє виокремити глобальні, національні та регіональні детермінанти, з числа яких визначальними та обмежувальними чинниками формування сценічної майстерності, зокрема, є цифровізація, глобалізація, альтернативне фінансування та емансипація особистості.

Цифровізація властива як перформативним практикам, так і процесу набуття сценічної майстерності. Інтеграція здобутків техніки у сценічний простір уможливує посилення вражень глядача, розширення можливостей творчого колективу, демонструє здатність сценічного мистецтва не тільки породжувати емоції, але за їх допомогою формувати світоглядні позиції та вектори національної ідентичності.

За допомогою віртуальної, доповненої, змішаної та кінематичної реальностей мистецький процес трансформується вже на стадії репетицій, коли можна обирати сценографію та змінювати окремі елементи декорації за кольором, розміром і розташуванням. Відтак, оволодіння технічними навичками стає невід’ємною складовою освіти зі сценічного мистецтва. Адже вміння користуватися сучасними технологіями й застосунками в мистецтві вимагають рівною мірою обізнаності з історією та теорією мистецтва й з супровідних дисциплін, що зумовить у майбутньому народження нових жанрів, форм та образності (Воронова Н., Главчева Г., Згадова О., 2023: 371).

Також варто звернути увагу на зростання значення медіа в процесі цифровізації українського театру. Соціальні мережі інформують глядача про нові вистави, події, зміни в репертуарі, наближають його до репетиційного процесу, знайомлять з творчим колективом, специфікою театру, висвітлюють гастрольну діяльність і волонтерство. Наприклад, завдяки активності у соціальних мережах користуються попитом вистава «Конотопська відьма» (реж. І. Уривський, Національний академічний драматичний театр ім. І. Франка, м. Київ) і мюзикл «Кабаре» (реж. О. Коляденко, «Молодий театр», м. Київ).

Тоді як цифровізація освіти уможливила продовження освітнього процесу під час епідеміологічних обмежень через пандемію, викликану інфекцією коронавірусу SARS-CoV-2 завдяки формуванню інформаційно-комунікаційного простору та необхідним навичкам самоосвіти. Залучення набутих під час карантинних обме-

жень методів і технологій допомогло відновити освітній процес після початку повномасштабної війни у 2022 р. З числа технологій та інструментів дослідниці О. Квецко та Н. Марусик оптимальними для мистецької освіти виокремили такі: віртуальна та розширена реальність, інтерактивні проєкції, онлайн-платформи та курси, цифрові інструменти для творчості (зокрема, планшети для малювання), 3-D-малювання та 3-D-друк і медіа-виставки (Квецко О., Марусик Н., 2023: 144).

Варто додати, що негативною стороною цифровізації є засилля аудіовізуальних ефектів на шкоду сенсу, збільшення обсягів дозвіллевого продукту, розважальної тематики, що не спонукає до рефлексії та саморефлексії.

Процеси глобалізації у значенні утворення єдиного наднаціонального економічного, політичного та культурного простору, уможливили залучення українських митців сцени до фестивального руху, міжнародних конкурсів, грантової діяльності, збагачення власної майстерності, обміну досвідом, а також демонстрації історико-культурного спадку та відповідності українського національного мистецтва зразкам світового театрального надбання.

На думку Т. Прохоренко, головним здобутком глобалізації, у її нерозривному зв'язку з цифровізацією, є формування глобального освітнього простору, тоді як глобалізація в освіті проявляє себе в трьох аспектах: інституційному (створення та функціонування інституцій в галузі освіти), концептуальному (ідейний вимір, присвячений питанням збереження розмаїття та взаємного збагачення культур при одночасній уніфікації відповідно до культури домінуючої нації) та процесуальному (інноваційний вимір). Також освіта в глобалізованому світі набуває рис персоналізації (індивідуальна освітня траєкторія) і безперервності (професійна спеціалізація формує потребу в освітніх послугах протягом життя), через що освіта стає соціальною цінністю (Прохоренко Т., 2025).

Глобалізація в освітньому процесі з перформативних мистецтв дозволяє залучати до виховання майбутніх фахівців найкращі зразки сценічного мистецтва, інтегрувати освітні технології провідних університетів до української вищої школи, а також заохочувати здобувачів освіти і викладачів шляхом програм обміну. Зокрема, найбільш відомою в Україні є програма «Erasmus+» з академічної мобільності для студентів, викладачів і науковців з країн Євросоюзу, а також України, Туреччини та низки дружніх до ЄС країн.

Тоді як негативним проявом глобалізації для мистецького процесу в Україні є втрата мистецтвом національних ознак, загроза розмиття

національної ідентичності, девальвація історико-культурного надбання як сценарного матеріалу для творців шоу-програм і вистав. Також варто вказати на відтік молодих фахівців з країни і економічну поляризацію суспільства, що негативно впливатиме на фінансові можливості аудиторії й українського театру в цілому.

Пошук джерел альтернативного фінансування є стимулом до подальшої творчості, розширення функцій перформативних мистецтв у суспільстві, а також економічно привабливим чинником для молоді. Культура підтримки креативних проєктів, у тому числі в перформативних мистецтвах, складається з грантів, фасилітаторської діяльності, краудфандингу (спільнокошт), інвестування та меценатства. Проте фасилітаторська та краудфандингова підтримка ситуативно почали впроваджуватися в Україні вже після Революції Гідності, але на рівні інформування та консультування. Зокрема, згідно з даними, які навела Л. Лукашова, у 2015 р. Велика Британія започаткувала в Україні програму «Creative Enterprise», спрямовану на фасилітацію креативного підприємництва в інформаційно-консультаційному руслі, з використанням тренінгів, семінарів, конференцій, форумів та індивідуальних консультацій (Лукашова, 2019: 115).

Повномасштабна війна посилила увагу міжнародної спільноти до театрального процесу в Україні, хоча грантова підтримка від 2022 р. ще не носить системного характеру, потребує обізнаності й формування навичок із написання заявок, реалізації проєктів і налагодження зв'язків з інституціями-партнерами. Відтак, упровадження освітніх компонентів і розширення мережі грантових і фасилітаторських шкіл сприятиме формуванню культури фінансової підтримки мистецької галузі.

В Україні вже реалізуються гранти і стипендії на персональні й колективні проєкти у сфері мистецтва та медіа від House of Europe, Міжнародного фонду копродукції (IKF), «Talents for Ukraine» від міжнародної благодійної організації KSE Foundation, канадської благодійної організації «Canada-Ukraine Foundation», «Crea-Kult-Coop» – від країн ЄС, «Razom For Ukraine» (українська діаспора в США). Також діють локальні гранти від урядів, органів місцевого самоврядування, освітніх і мистецьких установ для українських митців, що виїхали за межі країни через війну. Прикладом є «Franklin Furnace Fund» для перформерів у м. Нью-Йорк (США). Також в Україні для представників перформативних мистецтв є державна підтримка. Зокрема, діють грантові програми від Українського культурного фонду (УКФ), щорічні

стипендії і гранти Президента України для молодих митців.

Емансипація особистості є процесом формування самодостатності в політичному, економічному, правовому, інтелектуальному, гендерному, расовому вимірах. Процеси емансипації в Україні проявляються в проблемах пошуку національної ідентичності й відходу від впливу російської культури, подолання залишків адміністративно-командної економіки та формування ринкової економіки з індивідуальною підприємницькою діяльністю та прозорою системою оподаткування, відходом від колективної свідомості й розвитком індивідуалізму та цінностей гуманізму. Відтак, простір культури трансформується від гомогенного до гетерогенного у сенсі рівнозначності можливостей для реалізації всіх представників суспільства, з урахуванням раси, статі, стану здоров'я тощо.

Проте емансипація в українському контексті супроводжується ризиками. Зокрема, дослідниця гендерного аспекту емансипації Т. Мельник зазначила, що для України специфікою боротьби за гендерну рівність у значенні подолання статево-рольового підходу й біологічного детермінізму є низькі показники залучення жіноцтва до політичних рішень і високих керівних посад, менша заробітна платня, незацікавленість (через необізнаність) урядовців у розв'язанні означених проблем при наявності законодавчої бази (Конституція України, Закон України «Про забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків» від 1.01.2006 р. №2866-IV), діяльності правозахисних організацій, благодійних фондів, популяризаторських проєктів і тренінгів протидії гендерно зумовленому насильству (Мельник, 2022: 85–87).

Окрім того, національний аспект емансипації в проєкції на перформативні мистецтва та освіту в галузі спонукає до постановки питання про зміст національного мистецтва. Адже мистецтво «є потужним рушієм культурних процесів, вагомим фактором збереження етнічної ідентичності та формування національної свідомості. Через посередництво мистецтва людина залучається до вітчизняного та світового соціокультурного простору» (Білан Т., Петрів О., 2022: 79). На думку А. Біленької, все ще існує розрив між запитами практиків сцени та законодавчою базою. Натомість у Законах України «Про культуру», від 24.08.2023 р. № 2778-VI та «Про театри і театральну справу» від 22.06.2023 р. №2605-IV ознакою національного театру є затребуваність репертуару та активна гастрольна діяльність, а також регламентуються майнові, юридичні й фінансові складові театрального процесу. Тоді як засад-

ничі положення й залучення театру до націотворення законодавчо не визначені та не зафіксовані (Біленька, 2023: 42–43).

Після виокремлення та подальшого аналізу культурних детермінант формування сценічної майстерності варто показати специфіку підготовки майбутніх фахівців сценічного мистецтва в Україні.

Передусім зазначимо, що гетерогенність культурного контексту зумовлює використання комплексного підходу при формуванні компетенцій з перформативних мистецтв. Комплексний підхід як єдність компонентів психофізіологічного розвитку, емоційних станів, інтелектуальних здібностей, саморегуляції, творчого потенціалу та комунікативних навичок потребує формування міждисциплінарної за змістом освітньо-професійної програми.

Однак, варто наголосити на збереженні автономності кожного з освітніх компонентів у процесі підготовки та узгодженості в реалізації набуття компетенцій, але ніяк не відмові від предметних полів дисциплін і програмних результатів. Адже англійська література в питанні комплексного підходу висвітлює тенденцію до розмивання фахової приналежності на користь універсальної сценічної майстерності. Зокрема, П. Вілсон, аналізуючи міждисциплінарні зв'язки в підготовці акторів, висловила надію на появу універсальних викладачів, які замінять собою окремих фахівців із сценічної мови, вокалу, сценічного руху (Wilson Pat H., 2013, Jul. 22: 302).

Не менш вагомою потребою підготовки діячів перформативних мистецтв є визнання суб'єктності здобувача як повноцінного учасника освітнього процесу, комунікація з яким дозволить оптимізувати програму підготовки та вибудувати індивідуальну траєкторію освіти. Тож, взаємодія між студентом і викладачем є фундаментом освіти в мистецькій галузі.

Окрім того, сценічна майстерність як професія потребує врахування специфіки психоемоційних реакцій і творчого мислення студентів, що, разом із поєднанням теоретичних і практичних компонентів, створюватиме умови для формування майбутнього фахівця зі сценічного мистецтва. Також, на думку дослідників проблем виховання майбутнього актора Н. Малишки, Н. Орешнікової та М. Карпенка, які вбачають вихід із кризових станів мистецької освіти в опорі на здобуток митців попередніх поколінь: «брак нових театральних педагогічних лідерів і нових ідей, а внаслідок цього брак кваліфікованих педагогічних кадрів у театральній діяльності, варто

більш уважно поставитися до спадщини, накопиченої вітчизняною театральсько-педагогічною школою» (Малишка Н., Орешнікова Н., Карпенко М., 2021: 50).

Висновки. Дослідження кореляції між реаліями культури України та формуванням майстерності майбутніх фахівців сценічного мистецтва було здійснено в рамках культурологічного підходу. Виокремлення та аналіз цифровізації, глобалізації, альтернативного фінансування та емансипації особистості як культурних детермінант уможливили висвітлення позитивного впливу та ризиків для мистецької освіти. Спільний освітній та інформаційно-комунікаційний простір, технологічна грамотність як складова мистецької освіти, розширення джерел альтернативного фінансування, а також суб'єктність і самодостатність як чільні ознаки особистості, зокрема, в гендерному та національному вимірах, показано

як позитивні культурні чинники з відображенням у мистецькій освіті. Тоді як ризиками визначено зсув уваги з сенсу на видовище, розмиття національної ідентичності, зменшення платоспроможності й міграція молоді. Також виявлено потреби з формування культури фінансової підтримки перформативних мистецтв і подолання розриву між законодавчою базою та дійсною ситуацією щодо гендерних і національних аспектів емансипації. Специфічними рисами підготовки майбутніх фахівців сценічного мистецтва в Україні встановлено комплексний підхід у значенні міждисциплінарного, зі збереженням автономності освітніх компонентів.

Перспективи подальших розвідок вбачаються у вивченні регіональних культурних детермінант формування сценічної майстерності, а також у поглибленні дослідження впливу перформативних мистецтв на національну ідентичність українців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Білан Т., Петрів О. Націєтворчий потенціал українського мистецтва ХХ століття. *Актуальні питання гуманітарних наук*. : зб. Дрогобицького державного педагогічного університету ім. Івана Франка. Вип. 52. Т.2. 2022. С. 78–84. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/52-1-10>.
2. Біленька А. М. *Еволюція сценічного слова в українському театрі та кінематографі: історико-культурний контекст (ХХ – перша чверть ХХІ ст.)* : дис. на здобуття PhD за спеціальністю 034 Культурологія / Харківська державна академія культури, Харків, 2023. 241 с.
3. Воронова Н., Главчева Г., Згадова О. Театральне мистецтво в добу цифрових технологій. *Управління та адміністрування в умовах протидії гібридним загрозам національній безпеці* : матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції (22 листопада 2023 р.). Київ : ДУІТ, ХНУРЕ, МНТУ. 2023. С. 371–373.
4. Квецко О., Марусик Н. Проблеми та перспективи мистецької освіти в Україні. *Актуальні питання гуманітарних наук*. : зб. Дрогобицького державного педагогічного університету ім. Івана Франка. 2023. Вип.70. Т.1. С. 141–146. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/70-1-20>.
5. Лукашова Л. В. Актуальні питання розвитку креативного підприємництва в Україні. *Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення та проблеми розвитку*. 2019. Т.1 №1. С. 113–121.
6. Малишка Н., Орешнікова Н., Карпенко М. Виховання майбутнього актора в контексті розвитку театру. *Актуальні питання гуманітарних наук*. : зб. Дрогобицького державного педагогічного університету ім. Івана Франка. 2021. Вип.35. Т.8. С. 49–55. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/35-8-8>.
7. Мельник Т. В. Фемінний аспект емансипації в соціокультурному просторі України періоду Незалежності. *Вісник Маріупольського державного університету*. Сер. Філософія, культурологія, соціологія. 2022. Вип. 23. С. 85–96. DOI: [10.34079/2226-2849-2022-12-23-85-96](https://doi.org/10.34079/2226-2849-2022-12-23-85-96).
8. Прохоренко Т. Г. Глобалізація освіти та її наслідки. *Академічні візії*. 2025. Вип.39. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/1670/1563>. (дата звернення: 12.04.2025).
9. Шейко В., Богуцький Ю., Кушнарченко Н. *Наукова творчість в галузі культурології і мистецтвознавства* : навч. пос. Харків : ХДАК, 2016. 330 с.
10. Wilson Pat H. Act, Sing, Speak: Voice in the World of Theatre. *Voice and Speech Review*, 22 Jul. 2013. P. 298–304.

REFERENCES

1. Bilan T., Petriv O. (2022) Natsiietvorchyi potentsial ukrainskoho mystetstva XX stolittia [The nation-building potential of Ukrainian art of the 20th century] *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk*. : zb. Drohobyt'skoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu im. Ivana Franka. Vyp.52. T.2. 78–84. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/52-1-10>. [in Ukrainian].
2. Bilenka A. M. (2023) Evoliutsiia stsenichnoho slova v ukrainskomu teatri ta kinematohrafi: istoryko-kulturnyi kontekst (XX – persha chvert' XXI st.) [The evolution of the stage word in Ukrainian theater and cinema: historical and cultural context (XX the first quarter of the XXI century)]: dys. na zdobuttia PhD za spetsialnistiu 034 Kulturolohiia / Kharkivska derzhavna akademiia kultury, Kharkiv, 241. [in Ukrainian].

3. Voronova N., Hlavcheva H., Zghadova O. (2023) Teatralne mystetstvo v dobu tsyfrovyykh tekhnolohii. [Theater in the age of digital technology] *Upravlinnia ta administruvannia v umovakh protydii hibrydnym zahrozam natsionalnii bezpetsi: materialy IV Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii* (22 lystopada 2023 r.). Kyiv : DUIT, KhNURE, MNTU. 371–373. [in Ukrainian].

4. Kvetsko O., Marusyk N. (2023) Problemy ta perspektyvy mystetskoï osvity v Ukraini. [Problems and prospects of art education in Ukraine] *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk* : zb. Drohobyskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu im. Ivana Franka. Vyp.70. T.1. 141–146. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/70-1-20>. [in Ukrainian].

5. Lukashova L. V. (2019) Aktualni pytannia rozvytku kreatyvnoho pidpriemnytstva v Ukraini. [Topical questions for development of creative entrepreneurship in Ukraine] *Menedzhment ta pidpriemnytstvo v Ukraini: etapy stanovlennia ta problemy rozvytku*. T.1 №1. 113–121. [in Ukrainian].

6. Malyshka N., Orieshnikova N., Karpenko M. (2021) Vychovannia maibutnoho aktora v konteksti rozvytku teatru. [Education of a future actor in the context of the theatre development] *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk* . : zb. Drohobyskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu im. Ivana Franka. Vyp.35. T.8. 49–55. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/35-8-8>. [in Ukrainian].

7. Melnyk T. V. (2022) Feminni aspekt emansypatsiji v sotsiokulturnomu prostori Ukrainy periodu Nezalezhnosti. [Feminine aspect of process of emancipation in the socio-cultural space of Ukraine during the period of Independence] *Visnyk Mariupolskoho derzhavnoho universytetu*. Ser. Filozofia, kulturolohiia, sotsiolohiia. 23. 85–96. DOI: [10.34079/2226-2849-2022-12-23-85-96](https://doi.org/10.34079/2226-2849-2022-12-23-85-96). [in Ukrainian].

8. Prokhorenko T. H. (2025) Hlobalizatsiia osvity ta yii naslidky [Globalization of education and its consequences]. *Akademichni vizii*. Vyp.39. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/1670/1563>. (data zvernennia: 12.04.2025). [in Ukrainian].

9. Sheyko V., Bohutskyy Yu., Kushnarenko N. (2016) Naukova tvorchist v haluzi kulturolohiyi i mystetstvoznavstva [There is scientific work in area of culture studies and arts].: navch. pos. Kharkiv. 330. [in Ukrainian].

10. Wilson Pat H. (2013, Jul. 22) Act, Sing, Speak: Voice in the World of Theatre. *Voice and Speech Review*, 298–304.